

mányos Akadémia egyik intézete). Remélhetően a következő évi anyagot már szélesebbkörű gyűjtés után adják nyomdába.

Összefoglalásul nem mondatunk mást, csak annyit, hogy »A szovjet népek irodalmának magyar bibliográfiája« című sorozat igen fontos szerepet tölt be irodalmi életünkben. Az 1953-as kötet — említett hibáival is — hasznos kézikönyv és nem hiányoz-

hatik egyetlen irodalombarát könyvespolcáról sem. Mindenesetre a mennyiségileg és minőségileg egyre növekvő anyag összegyűjtésének eddig követett módszerén kisebb változtatások (több forrás felhasználása, jobb nyomdatechnika) a további köteteknek csak javára válhatnak.

Szabó György

PAP KÁROLY: A HÓSZOBOR

Válogatott elbeszélések. Válogatta és bevezette: Keresztury Dezső. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1954.

Pap Károlyt úgy tartja számon az emlékezet, mint az elnyomottak, a szegények, a megalázottak íróját. Keresztury Dezső is ezt a vonását hangsúlyozza bevezető tanulmányában. (25. p.) Abban a korban, mikor Pap Károly élt és alkotott, a pusztai erkölcsi állásfoglalás is tiszteletreméltó volt az elnyomottak és megalázottak oldalán. Ha pedig egy író egész életművére jellemző ez az állásfoglalás: fokozott tisztelettel illik alkotásaihoz közeledni. Pap Károly novelláinak ez az új válogatása meggyőzi az olvasót arról, hogy valóban: egész irodalmi működése nem egyéb, mint a szegények, a megalázottak melletti állásfoglalás.

Hogyan közeledik az író témájához? A »megalázottak« gyakori emlegetése Dosztojevskij felé mutat; ezért mindjárt meg kell állapítanunk, hogy ezek a novellák nem Dosztojevskij-utánérzések. Pap Károly kivételes tehetsége meg tudta valósítani azt, hogy hatni engedte magára kedvenc íróját,¹ hogy tanult — sokat tanult — e nagy mestertől: de nem vált epigonná. »A Hószobor« novellái — kevés kivétellel — már-már keresetten egyszerű stílusú, realista alkotások. Az író a gyermekeket ábrázolva fogalmazza meg mondanivalóját: az ő szegénykái, megalázottai — többnyire gyermekek. Ezeknek a gyermek-hősöknek első pillantásra együgyű kis problémái mögül néhány oldal után félelmes, fenyegető erővel bontakoznak ki a felnőtt ember életének, az író korának legégetőbb problémái. (A Schrei.) Sőt: nem csak a problémát tárja az író a maga valóságában élénk, hanem a megoldást is sejteti. A »Tűz« című novellában például rongyos kis csavargók játszadoznak az utcán; éles szemük elsőnek veszi észre az elérhetetlen, gyönyörű úri házak tetőin alattomban keletkezett tüzet: de nem szólnak, nézik, számukra ez ritkán ismétlődő, egyszerű szórakozás!

¹ »Ifjúságának egyik legkedvesebb és legmélyebb hatású olvasmánya Dosztojevskij volt.« Keresztury Dezső bevezetése, 13. l.

Végül már figyelmeztetik a rendőrt, a járókelőket: tűz van, itt a tűz — azok rájuk se hederítenek, élnek tovább a maguk életét.

»A rendőr elküldte őket s ők még néhány-szor úgy, mint az elébb, megkerülték a házat s kiabálásuktól és ütéseiktől hangzott a park köröskörül:

- Az egész!
- A fele!
- A teteje!

Ekkor csaptak ki az első lángok. A nap rájuksütött, az ég oly áttetsző volt mögöttük, hogy egész haloványak voltak, akár az ég vagy a levegő.

Még mindig csak az utcagyerekek látták. Százidősebb végre elérkezettnek látta az időt: — Tűz! Tűz! — ordította szét a titkot torkaszakadtan.

S a testvérei kórusban fújták:

— Tűz! Tűz! Hujja, ott, itt, tűz, tűz, hujja!!

És sötétszürke szöcsketagjaikat, lábaikat szétdobálva, üvöltöztek, táncoltak, mint a vadak istenük áldozatai oltára körül.

Az emberek a parkban valamennyien egyszerre bámultak fölfelé... (65. l.)

Az író pontosan, röviden, szinte szófukar módon írja le a tüzet; mégis világos az olvasó előtt az is, hogy az író kiknek a pártján van, az is, hogy mi jelképes mondanivalója. A járókelők még elkergetik a sétájukat zavaró siserahadát — de a tetők alatt már ott lappang az olthatatlan, pusztító tűz... Ez a tűz az elnyomók házeit emésztí az elnyomottak örömére. Pap Károly irodalmunk legjobb hagyományait fejleszti tovább ebben az írásban.

E novella méltó párja »A pesztonka«, melyben egy városba kényszerült, riadt kis cselédlánnyról olvashatunk, aki a rábízott úrigyerekekkel édesanyja temetését játsszatja el:

»Sírjanak is — énekelte elhalón a kis pesztonka, s minél nagyobb lett a kicsinyek rivalgása, az ő arca annál jobban átszellemlélt.« (70. l.)

A »Muzsika« egy elkallódott kis paraszti tehetség remekbekészült jellemrajza, Tömörkény »Ferkó«-jának párja; a »Kokas tanító« a Möricz-novellákból is ismert régi tanyai pedagógiai módszerek pompás, maró gúnyú kritikája: a tanító a csak pisszenni is merő gyerek meztelen fenekére ver — végül az egész kuncgó s e kuncgóságért a büntetésre váró osztály ott áll letolt nadrággal, előrehajolva, dicső pózban tisztelegve Kokas tanító előtt... Pap Károly irodalmunkban párjukat ritkító novelláiban klasszikusaink tollára méltó módon ábrázolta a gyermeklélek bizony maig is eléggé felderítetlen rejtelmeit.

Ott, ahol nem gyerekek a novella hősei, a részleteknek talán tüzetesebb bemutatása, a huszas évek magyar vidéki atmoszférájának pontosabb életrekelteése figyelhető meg — de nem sikerül az írónak alakjait azok egyénítése mellett igazán típusokká, mondanivalóját pedig egyetemes jelentőségűvé emelnie. »A harmonium«, a »Súgó kellene« külön, számandó ripacsai, »A megbélyegzett« koldusasszonya nagy művészettel élénkvarázsolt figurák, de éppen külön, »figura« voltuk szab határt jelentőségüknek és annak hogy olyan halálisan komolyan vegyük őket, mint például a már említett pesztonkát, vagy a Schreit.

E novellák mellékalakjai azonban már sikerült, jól megfigyelt típusok. Ilyenek például Mihók főjegyző a Muzsikában, a szolgabíró a »Súgó kellene« című elbeszélésben, a tiszteletes »A harmónium«-ban. Pap Károly ahogyan ezeket az alakokat bemutatja, egyszermind bírálja is őket s velük az egész korabeli társadalmat. Az olvasó érzi, hogy a jószándékú, segíteniakaró tiszteletes beleegyezése: hát legyen, hozzák le azok a színészek a templom kórusáról a harmóniumot — nem vezethet jóra, nem csak azért, mert maga a tiszteletes is ravaszul, óvatosan egy gyakorlatilag kivihetetlen akciót engedélyezett, hanem azért se, mert itt nem egy többé-kevésbé megértő emberrel, hanem egy egész rosszul felépített társadalom kultúrpolitikájával állanak szemben a kultúra olyan »fáklyavívői«, akik maguk is csak a balsors szeszélye folytán sodródtak pályájukra. Éppígy a Muzsikában is láthatjuk, hogy korántsem pusztán Mihók főjegyző otrombasága, hanem az egész társadalmi rend oka a kis muzsikusi elkallódásáak. Mindezt az író tudja kimondott, nagy szavak nélkül éreztetni.

Figyelemre méltó Pap Károly stílusa. Egyszerűen, világosan fogalmaz. Keresi azonban a minél találóbb, minél sajtáságosabb hangulatot kifejező jelzőket, igéket. Legtöbb írásában sikerül tartózkodó, a lényeg bemutatására törekvő stílusába ezeket a

szokatlan jelzőket, igéket úgy bekapcsolni hogy azok pontosan helyükre illenek. (Jaj, legalább *mummognál, billegesd a nyelvcskédet, no! Mozgolódj, forgolódj, használd már csonjaidat, magadat, pirinyókám! Keményedj, keményedj*: — 41. l. — A madarak... kecsesen, tarkán illegtek, billegtek, *villogtak* fent a fán... — 27. l. — Az özek... *barnán imbolyognak*, lépteik félúton *fenn-, fennakadnak* a légben... 35. l.) — Ha azonban csak egyetlen ilyen állítmány vagy jelző is kéri a mondatból: oda a varázs, mesterkéltté válik akár egy egész bekezdés is. De ez e kötet legjobb novelláiban nem fordul elő.

Az író stílusának legszebb, mesteri megnyilvánulása a »Muzsika« című novella. Azt sikerült ebben éreztetnie, hogy egy néma kis gyerekben mint születik meg a zene önmagát és másokat vigasztaló nagy ajándéka. — »Janikának pedig mindez csak muzsika volt. Apja szomjas lázadozása éppígy, mint anyja sopánkodása, ösztökélése. Muzsikává változott benne minden, ahogy megszületett, s mint ahogy a föld burkolja a halottakat, a magot, mint az anyaméh a jövendő életet a halál vagy az élet zordsága ellen, úgy mindent meleg, élő hang, muzsika burkolt be, minden muzsikát sugárzott, amely mindjárt feloldotta forrás durva határait, mint a fény a nap alakját, a hajnali pára a földet, vagy az alkonyt. Finoman, örökösen s láthatatlanul tartott ez, mint a víz párolgása, a föld gözölgése... (41. l.).

Van e kötetben néhány gyenge, kérészetű irodalmi irányzatok hatása alatt álló, vagy a kor napi tárcaszínonalán túl nem emelkedő írás (Sorsharag, — Kéthetes házások, — Tétlen ábrándozás.) Ezek elmaradhattak volna. Az is sajnálatos, hogy nem sikerült a novellák keletkezésének évét megállapítani s ezért, nem lévén ott a novella végén az évszám, nem tudjuk az író fejlődését nyomonkövetni.

Keresztury Dezső bevezető tanulmánya meggyőző bennünk Pap Károly jelentőségéről. Az író életének beható ismertetése, működésének gondos elemzése nagy hiányt tölt be és további kutatómunka megbízható támpontja.

E novelláskötet egy nagy és tiszteletreméltó életű író halála után tíz esztendővel arról tanúskodik, hogy életműve irodalmunk értékes fejezete. Világosan látjuk, hogy Pap Károly nem különös, »outsider« író, hanem olyan egyéniség, akinek mondanivalója, stílusa, életműve a magyar irodalom mindnyájunk számára közös talajából sarjadt: *magyar író.*

Nemeskürty István